

HÖGSKOLAN

TROLLHÄTTAN • UDDEVALLA
INSTITUTIONEN FÖR INDIVID OCH SAMHÄLLE
SOCIALPEDAGOGISKA PROGRAMMET

VEM SÄGER ATT BERTA ÄR TRYGG?

En studie om bedömning av äldres trygghet

(Who says that Berta is secure? A study about judgement of elderly peoples security.)

av

Ulrica Brorsson och Mats Karlsson

C-uppsats i Socialt arbete, 10 poäng

Handledare: Lars Svensson

Vårterminen 2003

Förord

Vi vill tacka vår handledare på HTU Vänersborg Lars Svensson för ovärderlig hjälp och stöd samt givande diskussioner. Även tack för den förståelse han visat för vårt arbete. Vi vill även tacka Yngve Agebrink och Anita Henriksson på Länsrätten i Vänersborg för hjälp och trevligt bemötande. Sist vill vi också tacka Lars Häll på SCB för att han tog sig tid att besvara de frågor vi ställde.

Abstract

The right to get aid, or in other words to get help with what the individual is not able to do when it comes to the daily living, is registered in the act of Social Service. In the first paragraph in the act of Social Service is security one of the bases. During our discussions we understand that there was a varying definitions of what security means. Even the act of Social Service talks about security but what remains the security in. Our focus is on the social security and the experienced inner security at the individual. The purpose of our investigation is to study and analyse how the county lawcourt look at elderly person's security and what it is standing for. How can the conception of security be defined theoretically and in practically acting? Stand aspects of security out in relation to judgements in county lawcourt and how will it express itself? Our theoretical basis is built on a concept investigation of security. Security is an experienced inner feeling that can be influenced by external factors. Early experiences in life can affect the feeling of security later on in life. Security can be said to be a protection against threatening events and therefore becomes a guarantee for the individual in his existence against danger. The study has a qualitative effort. It is contain literature studies combined with an analysis of documents. In the analyses of judgements of the county lawcourt are common feature appeals of decisions valid special place of residence. Separate features are the formulation of doctor's certificate and age. Usually common reasons fore appeal seams to be loneliness, illness and the desire to live in community. Overriding in those cases we investigated seams various factors have been of importance for the county lawcourt judgement of what security is. Important factors are doctor's certificate with instructions and at an advanced age.

[Lonliness security appeal](#)

Sammanfattning

Rättigheten att få bistånd, det vill säga hjälp med det den enskilde inte klarar själv när det gäller den dagliga livsföringen finns inskriven i Socialtjänstlagen. I den första paragrafen i SoL är trygghet en av hörnstenarna. Under våra diskussioner kom vi fram till att det fanns olika definitioner för vad trygghet står för. Även socialtjänstlagen talar om trygghet men vad består tryggheten i. Vår fokus är på den sociala tryggheten och den upplevda inre tryggheten hos individen. Syftet med vår undersökning är att studera och analysera hur länsrätten ser på äldres trygghet och vad det står för. Hur kan trygghetsbegreppet definieras teoretiskt och i praktisk handlande? Framträder trygghetsaspekter i samband med domar i länsrätten och hur kommer detta i så fall till uttryck? Vår teoretiska grund bygger på en begreppsutredning av trygghet. Trygghet är en upplevd inre känsla som kan påverkas av yttre faktorer. Tidiga händelser i livet kan påverka känslan av trygghet senare i tillvaron. Trygghet kan sägas vara ett skydd mot hotande händelser och blir därför en garanti för den enskilde i dennes livssituation mot faror. Vår metod har en kvalitativ ansats och innehåller litteraturstudier samt en dokumentanalys. I analysen av länsrättsdomarna är gemensamma drag överklagan av beslut gällande särskilt boende. Särskiljande drag är formuleringen av läkarintyg samt ålder. Vanligt förekommande skäl för överklagan var ensamhet, sjukdom och viljan att leva i gemenskap. Övergripande i de mål vi undersökt verkar flera olika faktorer vara av betydelse för länsrättsens bedömning av vad trygghet är. Viktiga faktorer är läkarintyg med direktiv och hög ålder.

[Ensamhet trygghet överklagan](#)

*Tryggare kan ingen vara
än Guds lilla barnaskara
Stjärnan ej på himlafästet
fågeln ej i kända nästet.
Sv. psalm 248:1 (1999).*

Innehållsförteckning

<u>1. Inledning</u>	7
<u>1:1 Problemområde</u>	7
<u>1:2 Syfte</u>	8
<u>1:3 Frågeställningar</u>	8
<u>2. Bakgrund/historik</u>	9
<u>2:1 Socialtjänstlagen</u>	9
Definition av hälsa enligt världshälsoorganisationen:	11
<u>2:2 Kommunens biståndsbedömning</u>	11
<u>2:3 Länsrättens arbetsuppgifter</u>	13
<u>3. Metod</u>	14
<u>3:1 Val av metod</u>	14
<u>3:2 Studie av begreppet trygghet</u>	14
<u>3:3 Dokumentanalys</u>	15
Fördelar och nackdelar	15
<u>3:4 Tillvägagångssätt och undersökningsfält</u>	16
<u>3:5 Etiska övervägande</u>	16
<u>4. Begreppet trygghet</u>	17
<u>4:1 Inledning</u>	17
Trygghet går att dela in i tre delar:	17
<u>4:2 Trygghet som begrepp</u>	18
<u>4:3 Trygghet och vardagsverkligheten</u>	19
<u>4:4 I Gemenskap med andra</u>	19
<u>4:5 Trygghet – samhället och världen</u>	21
<u>4:6 Summering</u>	22
<u>5. Länsrättsdomarna</u>	25
<u>5:1 Gemensamma drag hos brukarna</u>	25
<u>5:2 Särskiljande drag</u>	26
<u>5:3 Faktorer som påverkar länsrättens bedömning</u>	27
Äldre person.....	28
Yngre person.....	28
<u>5:4 Länsrättens tolkning av intentionerna i socialtjänstlagen</u>	28
<u>6. Trygghetsbegreppet i länsrättsdomar</u>	30
<u>6:1 Länsrättens syn på trygghet</u>	30
<u>6:2 Summering</u>	31
<u>7. Slutdiskussion</u>	32
<u>8. Referenslista</u>	33
<u>8:1 Litteraturlista</u>	33

8:2 Övriga referenser	34
<i>Bilagor</i>	35
Bilaga 1	35
Bilaga 2	36

1. Inledning

Rättigheten att få bistånd från kommunens socialnämnd, det vill säga hjälp med det den enskilde inte klarar själv när det gäller den dagliga livsföringen finns inskriven i Socialtjänstlagen. Senare i arbetet redovisar vi socialtjänstlagens intentioner samt vad som menas med bistånd. Alla människor åldras och för en del kommer olika fysiska och psykiska funktionshinder innebära att de behöver stöd och hjälp med det de inte klarar själva. Detta innebär att den kommunala äldreomsorgen träder in med service, stöd och personlig omsorg för den som så önskar. Det går därmed att säga att kommunens äldreomsorg erbjuder hjälp och den enskilde avgör själv om denne vill ta emot eller avstå. Vi vet idag att livslängden i Sverige ökar och att vi med stigande ålder också får ökade behov av stöd och omsorg av kommunernas äldreomsorg (Fahlberg & Magnusson 1999). En av anledningarna till att andelen äldre ökar är det stora antalet personer som är födda på 1940-talet. Ytterligare anledningar är den förbättrade sjukvården samt tillgången till en ökad välfärd som medför bättre levnadsförhållanden.

Vårt intresseområde är den kommunala äldreomsorgen och vi tycker att äldres livsvillkor och behov behöver lyftas fram och diskuteras. Detta för att få en ökad förståelse för äldreomsorgen som verksamhetsområde inte minst därför att det innehåller många delar som gör den komplex och svåröverblickbar. Äldre personers livsvillkor är inte bara en kommunal angelägenhet utan berör många människor som lever i ett samhälle där dessa personer är en del av detta. De äldre är inte en homogen grupp utan individerna sinsemellan har olika livsvillkor och behov.

Under våra diskussioner om dagens äldreomsorg mynnade många gånger samtalen ut i hur vet vi att någon är trygg, kan det bedömas samt vem som bäst bedömer detta? Vi vill fördjupa oss kring äldres livssituation samt även kring begreppet trygghet, vad det står för och vad det får för konsekvenser i det praktiska handlandet?

Det som intresserade oss mest var hur rättssamhället ser på äldres trygghet ur olika perspektiv. Med rättsamhälle menar vi vad socialtjänstlagen anger om trygghetsbegreppet samt hur en förvaltningsdomstol tolkar begreppet. Vi studerade domar hos länsrätten som berörde mål inom socialtjänstlagen när det gällde äldres trygghet. Dessa mål bygger i sin tur på kommunala biståndsbeslut. För att förstå vad trygghet står för i samband med överklagande till länsrätten valde vi att utreda begreppet ur olika perspektiv. Vi behövde en teoretisk grund för hur man kan se på begreppet.

1:1 Problemområde

SCB: s (2000) statistik visar att bland de äldre är det mest kvinnor som har hjälp i hemmet av kommunernas hemtjänst. Även i de kommunala särskilda boendena är det övervägande kvinnor. En av anledningarna är att kvinnor oftare i högre åldrar är ensamstående. Detta gör att de kan ha svårt att klara sig själva i ett ordinärt boende om de inte har stöd och hjälp från en make. En undersökning av SCB (a a) visar att sammanboende äldre klarar sig bättre än ensamstående. Med en partner i hushållet är hjälpen nära och det underlättar att få den hjälp man behöver.

En undersökning som är gjord på uppdrag av socialstyrelsen Åström & Werner (2002) visar att endast vart tionde avslag på biståndsbeslut som gällde hemtjänst och särskilt boende överklagades till länsrätten. De flesta överklagningar gällde särskilt boende. Undersökningen visade även att nio av tio fick hjälp med överklagan av en anhörig. De flesta som överklagade var lågutbildade medan anhöriga som hjälpte till med överklagan var jämförelsevis välutbildade. Medelåldern bland dem som överklagar dessa ärenden var 83 år. Bortser vi ifrån de mål där socialnämnden avslagit ansökan om särskilt boende med motiveringen platsbrist blev bifallsfrekvensen 23 % i länsrätten. Platsbrist är inget skäl som en kommun kan åberopa enligt en dom i regeringsrätten 1995 som slagit fast detta. Domen gäller en ansökan om plats på ett gruppboende för utvecklingsstörda. Regeringsrättens domar är prejudicerande vilket innebär att den är vägledande och är därför klarläggande. Detta medför att liknande mål automatiskt bifalls av länsrätten. Endast fyra mål inom äldreomsorgen har de senaste 20 åren tagits upp i regeringsrätten. Endast ett av dessa är inom den senaste tioårsperioden (a a). Kvinnor dominerar när det gäller överklagningar och en förklaring kan vara att det är i den här gruppen som de flesta kommunala insatser finns. Ensamhet var vanligt som skäl till ett överklagande om särskilt boende enligt socialstyrelsen undersökning. Social trygghet och säkerhet dominerade som grund för ansökningar till särskilt boende (a a).

Ett intressant fält att undersöka är hur länsrätten bedömer de skäl som anges i biståndsansökningarna från äldre. Detta då social trygghet förefaller vara ett genomgående skäl, vilket gör att det blir viktigt att undersöka hur det bedöms ur ett juridiskt perspektiv och då främst av länsrätten som är första instans för överklagningar av biståndsärenden.

1:2 Syfte

Syftet med vår undersökning är att studera och analysera hur länsrätten ser på äldres trygghet och vad det står för. Vi vill också beskriva och analysera hur socialtjänstlagens intentioner kommer till uttryck i en länsrätt när det gäller trygghetsaspekten för äldre.

1:3 Frågeställningar

Hur kan trygghetsbegreppet definieras teoretiskt och i praktisk handlande?

Framträder trygghetsaspekter i samband med domar i länsrätten och hur kommer detta i så fall till uttryck?

2. Bakgrund/historik

2:1 Socialtjänstlagen

Socialtjänstlagen kom bland annat till som ett resultat av ekonomiska och sociala förändringar i samhället. Från att ha varit fattigvård som sköttes av kyrkan, socknar och frivilliga insatser av välgörenhetskaraktär har politiska beslut och samhällsliga reformer lett fram till vad dagens socialtjänstlag innefattar.

I mitten av 1700-talet blev fattigvården en angelägenhet för den lokala socknen mycket beroende på att det var lättast att kontrollera behoven på detta plan (Grönwall m fl 1991). Den första fattigvårdslagstiftningen kom år 1763 och innebar att det skulle finnas en fattigstuga i varje kommun. De som var inskrivna i fattigvården fick också bidra med sin arbetskraft efter förmåga i en form av självhushållning. Detta innebar ofta hårt arbete med jordbruk och olika tillverkningsarbeten som sömnad för kvinnor och träarbeten för männen. Allt som tillverkades var inte den enskildes egendom utan inkomsterna användes bland annat till att driva fattighusen. På fattighusen samlades de som inte kunde försörja sig själva på grund utav ålder eller arbetslöshet. Där fanns änkor, barn, gamla och vansinniga. Detta medförde att de som vistades på fattighus var människor i olika utsatta livssituationer som endast hade det gemensamt att de var hänvisade att leva tillsammans. Ett annat sätt att ta hand om äldre var att de blev så kallade rotehjon vilket innebar att de som inte hade anhöriga fick flytta runt bland socknens familjer där de bodde en tid och fick bidra med det de kunde för sin försörjning för att sedan flyttas vidare. Ett hjon var en person som var beroende av andra för hjälp i en utsatt livssituation. Beroendeställningen kunde vara gentemot samhället eller enskilda personer till exempel familjen eller vänkretsen. Ytterligare ett sätt var utackordering till lägst bjudande som då fick ta hand om den behövande.

Under 1800-talets mitt kom reformer som förbättrade de fattigas rätt till hjälp. Kommunerna blev nu skyldiga att bistå med hjälp till de fattiga i vissa situationer. Fattighjälpen blev också vid den här tiden frikopplad från kyrkan. Synen på hjälpbehövande var dock fortfarande något av att den enskilde bar ansvaret för sin egen fattigdom och hjälpbehov. Den enskilde skulle uppfostras till att klara sig själv. I den nya formen av riksdag som kom 1866 gavs bönderna en större makt. Bönderna som fick bära en stor del av fattigvårdskostnaderna påverkade genom att driva igenom en mer restriktiv lag år 1871 på grund av landets ekonomiska svårigheter. De fattiga hade inte någon rösträtt och kunde därför inte påverka detta beslut. Fattigvårdslagen år 1918 gav kommunerna obligatoriskt en skyldighet att ordna ålderdomshem (Holgersson 2000).

Att benämna hjälpen som fattigvård upphörde 1956 då en socialhjälpslag ersatte fattigvårdslagen från 1918. Synen förändrades dock inte på hjälpen utan lagen byggde på tidigare lagar med små förändringar, vilket därmed kan sägas att det endast var benämningen som ändrades. 1968 gjordes ett tillägg i socialhjälpslagen som gjorde att kommunerna blev skyldiga att se till att samtliga invånare i kommunen fick den omvårdnad de behövde (a.a.). Detta innebar att kommunernas socialnämnd skulle bedriva uppsökande verksamhet för att på så sätt kunna få till stånd att så skedde.

Den politik som fördes i Sverige under 1900-talets första hälft har påverkat innehållet i de reformer som ledde fram till socialtjänstlagen. De liberala och socialdemokratiska tongångarna som angav betoningen på lika rättigheter, jämlikhet och människors lika värde influerade det som senare blev socialtjänstlagen.

1982 kom den första socialtjänstlagen. Den innebar att dess fostrande syfte försvann samt att den betonade rätten till bistånd. I portalparagrafen, betonas att samhällets socialtjänst skall arbeta för att den enskilde som behöver bistånd skall få det, samt att hjälpen skall bygga på respekt för den enskilde. Detta förändrade synen på de hjälpbehövande då den hjälp som tidigare utgått oftast inte byggde på hänsyn till den nödställda (Nygren 1992). Lagen blev kritiserad på grund av sin ramlagskaraktär och i början av 1990-talet påbörjades en översyn. En svårighet som fanns var att huvudmannaskapet när det gällde omsorgen om de äldre var delad vid den här tiden. Kommunerna ansvarade för hemtjänsten det vill säga hjälpen i hemmet samt ålderdomshem och servicehus. De två sistnämnda var boende för äldre där tanken var att pigga pensionärer bodde på servicehus och på ålderdomshem bodde de med vissa hjälpbehov. Ålderdomshemmen var en modernare form av fattighuset. Det vill säga att ursprunget kom ifrån fattighusmodellen, men att det för övrigt inte fanns några likheter. De äldre behövde till exempel inte arbeta för sitt uppehälle. Landstingen ansvarade vid denna tid för sjukhemmen där de äldre med det största hjälp och omsorgsbehovet vistades.

Från och med 1992, genom ÄDEL – reformen (ÄDEL står för äldredelegationen) fick kommunerna huvudansvaret för all äldreomsorg. Detta medförde att även vård och omsorg om svårt sjuka på sjukhemmen blev en kommunal angelägenhet. Noterbart är att läkarprofessionen förblev kvar i landstingets regi. Skälet till att Ädelreformen genomfördes var ett behov av att samordna sociala och sjukvårdande insatser vid alla kommunala boendeformer samt i ordinärt boende. Reformen syftade därmed till att ge en tydligare distinktion för vad varje huvudman skulle ansvara för samt att de äldre och deras behov på ett klarare sätt skulle vara kommunernas ansvar. Landstingen ansvarar fortfarande för läkarinsatser för äldre och kommunerna för sjukvård och omsorg (Fahlberg & Magnusson 1999). En skatteväxling genomfördes vilket gjorde att kommunerna fick en del av landstingets skatteintäkter och många före detta anställda i landstingen bytte huvudman.

Äldreomsorgens verksamhet styrs idag i huvudsak av socialtjänstlagen, men även av förvaltningslagen och hälso- och sjukvårdslagen. Den nuvarande socialtjänstlagen (SoL) är bland annat ett resultat av en kritik mot äldre funktionsindelad lagstiftning, som inte ansågs beakta individens totala situation. De sociala myndigheternas arbetsmetoder ansågs inte kunna utvecklas och möta alla individuella behov om den skulle styras av detaljerad lagstiftning som var uppbyggd på ett symptomtänkande. Rättighetskonstruktionen i SoL fick därför en ramlagskaraktär som skulle underlätta det sociala arbetets inriktning på den enskildes hela situation (Petersén 1996). För att exemplifiera kan nämnas en äldre individ som på grund av sjukdom behöver hemtjänst. Denne kan även ha behov av andra insatser som till exempel bostadsanpassning för att individens hela situation skall förbättras.

Socialtjänstlagen från 2002 inleds med portalparagrafen som anger övergripande mål och grundläggande värderingar för samhällets socialtjänst- demokrati, jämlikhet, solidaritet och trygghet. Socialtjänstlagen är fortfarande en ramlag. Detta innebär att kommunerna har stor frihet när det gäller tolkning av lagen Norström & Thunved (2000) vilket kan innebära variation mellan kommunerna hur insatserna är disponerade samt organiserade. Noterbart är att portalparagrafen skall syfta till att främja människors ekonomiska men också sociala trygghet. Det som ligger till grund för trygghetsbegreppet i socialtjänstlagen är WHO: s definition av hälsa (Grönwall m fl 1991). Hälsan är en av de viktigaste förutsättningarna för trygghet och åtgärder i syfte att understödja. Hälsan blir därför en av de viktigaste faktorerna för att uppnå målet med trygghet i socialtjänstlagen. En trygghet för den enskilde individen är också att kunna avstå från samhällets insatser. Olika insatser ifrån kommunens äldreomsorg kan därför sägas påverka den enskildes trygghet såtillvida att socialnämnden skall verka för att grunden för WHO: s hälsodefinition uppfylls. Insatserna syftar till att stärka den enskildes delaktighet i alla delar av samhällslivet och ska dessutom leda till jämlikhet och lika möjligheter för de äldre som övriga individer i samhället.

Definition av hälsa enligt världshälsoorganisationen:

”Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity”.

Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt, och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom eller svaghet. Definitionen är den samma sedan 1948 (<http://www.who.int/about/definition/en/print.html>).

Socialtjänstlagens intentioner är att stödja och hjälpa människor i utsatta livssituationer med det de inte klarar själv upp till en skälig levnadsnivå samt stärka människors möjlighet till ett självständigt liv. För äldre personer kan detta innebära hjälp i hemmet med service, stöd och omsorg. Det kan exempelvis innebära matdistribution vilket betyder att den enskilde får hemlevererat middagsmat samt trygghetstelefon som innebär att individen kan trycka på en knapp för att få hjälp och verbal kontakt med hemtjänstpersonal. Biståndet kan även innefatta ett särskilt boende vilket innebär boende med tillgång till vård och omsorg dygnet runt på serviceboende med helinackordering. Detta innebär att den enskilde bor i ett gemensamt boende med andra äldre till skillnad vad som benämns som ordinärt boende vilket betyder det egna huset eller lägenheten. Ytterligare en intention som framkommer i socialtjänstlagen är att skapa en meningsfull, trygg, och aktiv gemenskap med andra samt att äldre personer skall kunna bo under trygga förhållanden både i ett ordinärt - och särskilt boende vilket framgår av 5 kap. 4 § i socialtjänstlagen.

2:2 Kommunens biståndsbedömning

Den del i socialtjänstlagen som styr biståndsbedömningen är 4 kap.1 §, och innebär att den som inte själv kan tillgodose sina behov har rätt till hjälp upp till en skälig levnadsnivå samt att den enskildes egna resurser skall stärkas. En biståndsbedömning är en myndighetsutövning vilket innebär att den är underställd ett särskilt regelverk och betyder att det finns lagar som styr hur bedömning skall utföras.

När bedömningen är klar och överlämnad till verkställighet upphör myndighetsutövningen. Detta innebär praktiskt att de regler och lagar som bestämmer en biståndsbedömning både styr och påverkar för att garantera en rättssäker handläggning. Det innebär också att en tjänsteman som är underställd socialnämnden kan dömas för tjänstefel eller grovt tjänstefel enligt Brottsbalken. För att bli dömd för tjänstefel krävs dock att denne gjort sig skyldig till att medvetet planerat felet.

Westlund (2001) beskriver biståndsbedömningen som en regeltolkning som kan fattas med hänvisning till vad han kallar en normrationell detaljlag. En sådan lag innehåller klara kriterier som anger under vilka förhållanden beslut kan fattas. I praktiken innebär detta utifrån socialtjänstlagen att den som ansöker om bistånd har behov som är förenliga med lagens intentioner. Detta innebär något förenklat att den enskilde kan ansöka om vad som helst vilket sedan skall ställas mot vad en skälig levnadsnivå är samt att behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Socialtjänstlagen är en ramlag och som sådan innehåller den inga mer begränsningar än ovannämnda. Till exempel kan en enskild ansöka om ett boende med swimmingpool vilket då skall ställas mot vad en skälig levnadsnivå innebär.

En biståndsbedömning när det gäller insatser som den enskilde kan söka av kommunen föregås av en ansökan. En ansökan kan vara skriftlig eller muntlig. Ansökan om bistånd är alltid enskild och kan därför endast sökas av den det gäller. Undantag kan vara att en god man träder in som representant då denne skall sörja för personens bästa om den enskilde till exempel av sjukdom inte kan representera sig själv. En god man förordnas av kommunens överförmyndare som denne är redovisningsskyldig till, men utses av tingsrätten. Den gode mannen är därför ett ombud som företräder den enskilde.

En ansökan leder till en utredning där en biståndshandläggare från kommunen bedömer om behov finns hos den enskilde. Detta innebär att en biståndshandläggare har skyldighet att starta en utredning när det finns en ansökan. En ansökan skall behandlas skyndsamt enligt SoL 11 kap. 1 § vilket i praktiken innebär att en biståndshandläggare inte kan förhålla utredningen för att kommunens resurser skall anpassas så det finns möjligheter att tillgodose den enskildes behov. En utredning innehåller vad den enskilde ansöker om samt personuppgifter. Det ska även finnas med en del där det skall framkomma uppgifter om tidigare liv som är av vikt för utredningen. En aktuell situation beskriver vad som personen har för behov och önskemål samt vad den enskilde själv har för resurser. Utifrån detta ska ingå en bedömning av biståndshandläggaren samt ett mål med insatsen. Utredningen leder fram till ett beslut med hänvisning till vilken paragraf i socialtjänstlagen som åberopas samt vad den syftar att leda till som till exempel trygghet eller en skälig levnadsnivå. Ett beslut skickas till den sökande om beviljade insatser vilket också innebär att insatserna påbörjas. Om handläggaren kommer fram till att behovet inte finns ges ett avslag som föregås av ett förslag till beslut en så kallad omprövning. Den sökande får läsa igenom utredningen och ge synpunkter. Om biståndshandläggaren trots de nya synpunkterna kommer fram till att behov inte finns utan ger ett avslag har den sökande möjlighet att överklaga beslutet till länsrätten. Biståndshandläggaren har skyldighet att hjälpa till med detta. Om behov finns men inte kan tillgodoses inom tre månader skall ansökan avslås så att den enskilde har möjlighet att överklaga till länsrätten.

2:3 Länsrättens arbetsuppgifter

Länsrätten är en förvaltningsdomstol vilket innebär att ärendena som länsrätten handlägger är enskilda individers överklagande gentemot olika myndigheter eller förvaltningar. Överklaganden kan ske i tre nivåer där länsrätten är den första. Länsrättens beslut kan sedan överklagas till kammarrätten. Den enskilde kan därefter få sin sak prövad i regeringsrätten om den finner målet intressant för ett prejudikat vilket innebär att det skall finnas ett allmänt intresse för det målet tar upp.

Länsrätten kan i utredningssyfte antingen ha en muntlig förhandling eller endast utifrån det skriftliga material som finns i målet göra sin bedömning. I målet kan också sakkunniga eller vittne höras vilket innebär att sådana personer som kan tillföra målet något hörs. Ibland kan länsrätten även behöva få in sådan bevisning som parterna åberopat. Det kan till exempel vara ett läkarintyg som det hänvisas till, men inte finns i utredningsmaterialet som länsrätten har tillgång till. Länsrätten har då rätt att kräva in originalläkarintyget från endera parten. Vid vissa tillfällen kan länsrätten anse att ett läkarintyg behövs och kan därmed ålägga en part att inkomma med ett sådant. Ibland kan även parterna behöva hjälp med hur utredningen bör kompletteras vilket länsrätten kan bistå med hur detta skall ske. Även ytterligare uttalanden från den instans som fattat det överklagade beslutet eller yttrande från andra myndigheter eller sakkunniga kan länsrätten begära in. Detta innebär att länsrätten ibland behöver ytterligare material som är av intresse i målet för att kunna fatta ett beslut (Agebrink 2003-03-07).

Det vanligaste i ärenden som rör socialtjänstlagen är att det inte är muntlig förhandling utan rätten tar ställning till ett skrivet material som innehåller kommunens utredning och bedömning samt den enskildes motivering för ett överklagande. En förklaring som ges till detta är att de som överklagar den här typen av ärenden oftast är äldre samt att tillgängligheten till en länsrätt är begränsad på grund av dess geografiska spridning och antal i Sverige. Ytterligare en anledning som påtalades är att det skrivna materialet oftast var tillräckligt för att fatta beslut i målet enligt en rådman på länsrätten vi besökt (Agebrink 2003-03-07).

3. Metod

3:1 Val av metod

Vi har valt att göra en studie med kvalitativ forskningsansats. Detta för att vi vill beskriva ett fenomen som i vårt fall är trygghet. Den kvalitativa metoden innebär att processen inte behöver ha en specifik form utan syftar till en förståelse av det undersökta. En kvalitativ studie karaktäriseras av att det går att beskriva ett förhållande. I vårt fall hur begreppet trygghet kan definieras samt hur det kan tolkas av en länsrätt. Den kvalitativa ansatsen är även användbar för att ge förståelse för vissa faktorer som till exempel hur olika företeelser påverkar varandra (Holme & Solvang 1997). Den kvalitativa metoden kännetecknas av ett intresse för det originella och det som är unikt till skillnad från en kvantitativ metod som mer karaktäriseras av att intresse för det genomsnittliga, representativa och gemensamma. Enligt Holme & Solvang (1997) skiljer sig kvalitativ och kvantitativ metod även åt genom intresset för sammanhang och struktur vilket hos den kvantitativa metoden mer är ett intresse för det som särskiljer. En kvalitativ metod är lämplig för att få en närhet till det som skall undersökas men även en kvantitativ metod kan innehålla närhet till det studerade. Många forskningsprojekt kombinerar olika delar från båda metoderna (a a). Detta innebär att forskaren försöker sätta sig in i den undersöktes situation för att på så sätt få en förståelse för det som sker. En kvalitativ ansats är användbar när forskaren vill undersöka små enheter på djupet för att få en förståelse för det problem som undersöks. Informationen kan vara riklig om få undersökningseenheter. En nackdel med en kvalitativ metod är att forskaren inte med samma säkerhet kan uttala sig om det undersökta är representativt och vanligt förekommande hos en större befolkningsgrupp. Är detta det primära syftet med forskningen är troligtvis en kvantitativ ansats lämpligare då den mer går på bredden. Vår undersökning består av två delar. Den första delen består av en litteraturgenomgång för att reda ut vad trygghet står för. Resultatet av genomgången har vi en andra del använt som teoretisk grund i en dokumentanalys.

3:2 Studie av begreppet trygghet

Litteraturgenomgången genomfördes för att få en teoretisk grund när vi studerade länsrättens bedömning av trygghet. En litteraturgenomgång är nödvändig för att studera hur andra definierar begreppet. Forskaren kan då få nya impulser och på så vis skapa en egen definition eller kunskap om ämnet. Vi har valt litteraturen utifrån fyra olika perspektiv. Vi ville först studera begreppet trygghet och valde inledningsvis en etymologisk ansats. Detta innebär att ta reda på ett ords ursprung. Vi har därefter utrett begreppet utifrån filosofiska, socialpsykologiska och socialpolitiska utgångspunkter. Detta för att skapa en bredd i vår teoretiska grund av vad begreppet trygghet står för. Vår teoretiska grund använder vi som förståelseram för att tolka hur begreppet trygghet kan tydas av en länsrätt i mål som rör äldres överklagan av biståndsärenden.

3:3 Dokumentanalys

I vår undersökning har vi använt oss av enbart skriftligt material och genomfört en dokumentanalys. Att studera dokument innebär att försöka se samband och skillnader i vad som redan är nedtecknat. När ett dokument studeras kan forskaren inte ändra på materialet däremot finns en tolkningsfrihet. En sådan analys kräver en noggrann tanke och läsprocess. Detta för att intentionerna med texten inte skall gå förlorad genom en felvärdering och feltolkning av läsaren (Repstad 1999). Ett dokument som en länsrättsdom är inte värderingsfri. Dels har den till uppgift att värdera det som parterna anför, men det finns även inbyggt en värdering som en handläggare gjort av den överklagandes situation. Den text vi studerat innehåller en sammanfattning av vad den som överklagat inger för skäl. Detta medför risker för förståelsen som vi är medvetna om då vi inte tagit del av originaltexten i utredningen som är gjord av en kommunal handläggare, men den innehåller även länsrättens bedömning vilket är originaltexten. Vår undersökning av dessa dokument gällde hur en länsrätt bedömer trygghet därför värderade vi dem som användbara. Repstad (1999) beskriver att det ofta finns en värdering med i beskrivningen av handlingar som till exempel sjukhusjournaler samt sociala utredningar. De är normativa så till vida att de värderar behovet hos den enskilde och deskriptiva därför de beskriver hur förhållandena är. Skrivet materialet, som domarna utgör, är med utgångspunkt av detta därför både normativa och deskriptiva vilket länsrätten skall ta ställning till. För att förstå innebörden i dylika dokument krävs en insikt av forskaren vad de som författat dokumentet haft för utgångspunkt.

Fördelar och nackdelar

Fördelarna med en dokumentanalys är att forskaren inte kan påverka det skrivna materialet. Vid en kvalitativ intervju kan intervjuaren utöva inflytande med sin närvaro vilket inte kan ske vid dokumentanalys. En möjlighet är också att se bakom det skrivna ordet och hitta samband som inte direkt finns i dokumentet i form av skrivna ord. Detta kan innebära en tolkning av texten i det som finns mellan raderna och inte direkt framgår (Repstad 1999). Forskaren kan även jämföra vad en person skrivit vid olika tillfällen för att få en helhetsbild. I en undersökning av samma typ av dokument kan även sambanden tolkas då flera personer kan uttala sig om samma sak. Detta kan vara en fördel när forskaren vill studera ett specifikt fenomen. Ett dokument är mer lättillgängligt än en individ som skall intervjuas såtillvida att det kan innebära svårigheter att bestämma tid och plats för intervjun. En del personer kan vara mycket upptagna vilket då får till följd att de blir mer svårtillgängliga att intervjuas.

En nackdel med dokumentanalys är att tankar som enskilda personer haft får tolkas utifrån det skrivna ordet och inte genom direktkontakt med denne. Forskaren kan inte använda synintryck då denne inte själv varit närvarande då dokumentet blev till. Ytterligare nackdel med ett offentligt dokument är att det kan innebära svårighet att tyda hur personerna som omfattas av dokumentet har känt sig. Ett konfidentiellt dokument som till exempel dagböcker är oftast mer frispråkiga och kan beskriva känslor på ett djupare plan. Forskaren vet inte om det skrivna är ironiskt, allvarligt menat eller sagt med glimten i ögat, vilket kan medföra svårigheter vid tolkningen då något kan gå förlorat. Det är även viktigt att notera att allt kring en händelse inte nödvändigtvis skrivs ner utan en del kan utelämnas eller sammanfattas (Repstad 1999).

3:4 Tillvägagångssätt och undersökningsfält

I vår undersökning studerade vi domar hos en länsrätt. Denna länsrätt har cirka 3500 mål per år. Vi valde att studera mål från första halvåret 2002, sammanlagt ungefär 1700 domar. Vi fick oss tilldelat tretton pärmar då länsrätten inte arkiverar målen efter ämnesområde utan allt ligger i datumordning. Länsrätten handlägger cirka 450 olika typer av mål, bland annat taxeringsmål, skattemål, försäkringsmål, LPT-mål (lagen om psykiatrisk tvångsvård), RPT-mål (lagen om rättspsykiatrisk tvångsvård), LVU-mål. (lagen om vård av unga), LVM-mål. (lagen om vård av missbrukare), SoL-mål (socialtjänstlagen), LSS-mål. (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) och mål om indragna körkort.

Vi noterade inledningsvis att de flesta mål som rörde socialtjänstlagen var ekonomiskt bistånd. 46 mål berörde äldre och bistånd enligt § § 6f och 6g och numera 4 kap. 1 § socialtjänstlagen. 38 stycken av de 46 målen rörde särskilt boende. I fjorton av dessa mål ändrade länsrätten kommunernas socialnämnders beslut och biföll den enskilde, resterande mål biföll länsrätten socialnämnderna. I en första genomgång tog vi bort 32 ärenden beroende på bland annat att länsrätten ändrade en kommuns beslut om avslag till särskilt boende på grund av platsbrist. I dessa fall har länsrätten endast tagit ställning platsbristen vilket inte är ett skäl till kommunalt avslag. Det går därför i dessa domar inte att se hur länsrätten bedömer äldres trygghet. Andra var inte av intresse för oss därför att de inte berörde vårt forskningsområde om trygghet utan handlade mer om hjälp av praktisk art. Detta innebar att de överklagande inte själva åberopat trygghetsaspekter. Ett exempel är att skäl som anges, är att på grund av sjukdom kan individen inte längre städa vilket medför svårigheter i den dagliga livsföringen. Genomgången av 1700 domar ledde oss fram till de slutliga domar vi valde att studera närmare. Dessa slutliga 8 domar var av intresse då de berörde trygghet. Materialet i enskilda domar omfattar allt från tre sidor upp till sju, och innehåller alla uttalande från den enskilde, kommunens socialnämnd och länsrättens bedömning. Av de domar vi studerat närmare gäller sju särskilt boende och en trygghetstelefon. I vår studie av domarna har vi använt oss av stickord som vi tagit fram utifrån vår etymologiska begreppsutredning. Exempel på detta är oro, lugn, säker och tillit. Vi har även gjort jämförelser och särskiljande och då använt hela dokumentet. Materialet har även delats upp utifrån teman under analysprocessen för att på så sätt få en djupare förståelse. Gemensamma teman är länsrättens, den enskildes samt nämndens uttalande. Exempel på andra teman var bland annat förekomsten av vissa företeelser som påverkat länsrättens bedömning.

3:5 Etiska övervägande

Dokument av typen domar är en offentlig handling vilket innebär att allmänheten har rättighet att läsa dem. Av respekt för de personer det gäller har vi handskats varsamt med materialet så till vida att endast vi själva och vår handledare har studerat domarna samt förvarat dem inlåsta. I framställningen av analysen har vi avidentifierat personerna som har uttalat citaten. Vi har även i citaten lyft bort vissa ord vilket tydligt framgår för att ytterligare avidentifiera.

4. Begreppet trygghet

4:1 Inledning

Trygghet är en subjektiv känsla och är olika för var och en. Det kan vara barnet som är tryggt i sin förälders famn eller den äldre som känner trygghet i sitt hem på grund av de ting som omger denne. Under våra diskussioner kom vi inledningsvis fram till att det fanns olika definitioner på begreppet trygghet. När vi bestämde oss för att studera begreppet trygghet insåg vi att det används i olika sammanhang. Vid ett besök på banken såg vi en reklamskylt som talade om för oss att det innebar trygghet att pensionsspara, utan att för den skull tala om vad tryggheten bestod av. Trygghet används i olika sammanhang som till exempel skönlitteratur, lagtext och i dagligt tal. Det som är gemensamt är att de flesta har ett eget sätt att se på ordet trygghet och vad det står för. En del som vi frågat definierar trygghet som ett bra boende vilket är en individuell definition. Andra definierar trygghet som fri från oro eller att det är säkert att korsa gatan i trafiken. Även socialtjänstlagen talar om trygghet, men vad består tryggheten i. Vi bestämde oss för att lägga vårt fokus på den sociala tryggheten och den upplevda inre tryggheten hos individen.

Trygghet går att dela in i tre delar:

- Ekonomisk trygghet
- Trygghet i fysisk mening
- Trygghet i socialpsykologiskt perspektiv

Ekonomisk trygghet innebär att man har ekonomiska resurser för att klara sitt uppehälle och den dagliga livsföringen. Trygghet i fysisk mening innebär en trygghet när det gäller att den enskilde får hjälp vid ohälsa, inte blir fysiskt skadad samt att boendet är tryggt utifrån yttre betingelser. Tryggheten i socialpsykologiskt perspektiv är den upplevda tryggheten i gemenskap med andra. Människor som lever under liknande villkor utvecklar liknande beteende, de kommer att tycka och tänka ungefär likadant (Angelöw & Jonsson 2000).

En studie 1988 av Tornstam (1998) visade att de som hade upplevt otrygghet i barndomen med få vänner och svårigheter med motsatta könet i tonåren upplevde en högre grad av ensamhet i vuxenålder. Även bristen på tillit som grundläggs i den tidiga barndomen kan få konsekvenser senare i livet och skapa otrygghet under ålderdomen. Detta visar att otrygghet är något som kan förvärvas tidigt i åren och påverkar individen senare i livet. Det visar även att gemenskap är viktig och att ensamhet kan skapa otrygghet. Vem tar hand om oron vi känner när vi är ensamma? Ensamhet medför även att den enskilde inte har någon att dela tankar, upplevelser, glädje och sorg med vilket leder till isolering både rent fysiskt men även känslomässigt. Det blir svårare att sätta ord på upplevelsen av otrygghet om ingen hör eller lyssnar på vad vi säger.

För att reda ut begreppet trygghet valde vi fyra perspektiv: etymologiskt, filosofiskt, psykologiskt och socialpolitiskt. Detta för att försöka få en helhetsbild av vad trygghet står för. Vi har valt att i framställningen använda oss av två tänkta individer och omständigheter för att illustrera och föra ett resonemang kring begreppsutredningen.

Berta Karlsson är 90 år och bor själv. Hon känner sig ensam och saknar gemenskap. Från ett tidigare yrkesliv som engagerade henne är aktiviteterna idag få. Hennes fysiska hälsa begränsar henne ytterligare. Hon är ofta ledsen och grubblar över sin situation (bilaga 1). Stig Andersson är 85 år och har en hörselnedsättning vilket medför svårigheter i kontakterna med andra. Ett funktionshinder gör honom rullstolsburen samt ger bekymmer med balansen. Han faller därför ibland. Dock vill han försöka klara sig men oroas samtidigt av att inte höra när han använder sin trygghetstelefon (bilaga 2).

4:2 Trygghet som begrepp

Etymologiskt härstammar trygg från det germanska ordet *trewwia*. Ordet finns i fornsvenskan, isländskan, fornsaxiskan och gotiskan. Det går även att härleda ordet i namn från 1000-talet, som till exempel Tryggve. Betydelsen av trygg i den germanska språkdräkten är säkerhet, bygga bo, trohet och fred (Hellquist 1993). En semantisk analys av begreppet trygghet ger synonymerna lugn, ro, säkerhet, garanti och skydd. Lyfter vi sedan fram enbart trygg kommer även förtröstansfull, orädd, ohotad, utom fara, tryggad, pålitlig, stabil, stadig, betryggande och obekymrad till som synonym (Walter 1996). Kärnan av detta är att det är en upplevd känsla vilket den semantiska analysen visar. Till exempel man är lugn, man känner säkerhet eller man är orädd.

Trygghet betyder enligt Nationalencyklopedin (2000) fri från oroande och hotande inslag och företeelser som utgör en del av människans omgivning eller dylikt. För Stig Andersson skulle detta kunna innebära att det hot han upplever med att inte höra och därmed inte kunna förmedla sig med omvärlden i den utsträckning han vill bör han bli fri från. Trygghet kan också sägas vara att ha kontroll över den egna situationen mot oförutsedda och oönskade ingrepp i tillvaron (Häll 2000). För Berta Karlsson skulle det kunna innebära att hon upplever en otrygghet just därför att hon inte har kontroll över den egna situationen där ensamheten kan sägas vara ett ”oönskat ingrepp” i hennes tillvaro. Ensamheten är inte självvald utan påtvingad henne utav yttre omständigheter så som det faktum att hon har gångsvårigheter och därmed svårigheter att själv påverka sin situation.

Som en sammanfattning av detta avsnitt väljer vi att använda Hollméus-Nilsson (i Andersson 1984) ord som fastslår att en person är trygg när hon är fredad, lugn, säker och självmedveten samt har förtröstan. Detta innebär ett välbefinnande som kan vara positivt för den enskilde i en utsatt livssituation.

Hon definierar de olika dimensionerna på följande sätt:

- *En person är lugn när hon har sinnesjämvikt och är sansad, behärskad, sorgfri och frid samt när det är fred och stilla*
- *En person är fredad när hon är säker, trygg, lugn och det är fridlyst*
- *En person är säker när hon är lugn, tillförlitlig, pålitlig, vis och verklig, samt när det är ofarligt och fredat*
- *En person har förtröstan när hon har lit, tillit och tillförsikt*
- *En person är självmedveten när hon är självtillräcklig, självsäker, jagmedveten och karsk (Andersson, s. 11, 1984)*

Om vi skulle sätta oss in i Berta Karlssons situation skulle hon troligen uppleva sinnesjämvikt om hon fick leva tillsammans med andra. Den sorg hon känner över sin ensamhet kunde kanske då avvärjas. Att känna ett lugn är en frihet från oroande inslag vilket i sin tur kan skapa en tillit och tillförsikt inför framtiden.

4:3 Trygghet och vardagsverkligheten

Från filosofin väljer vi att se på en del av den läran som vi vill fördjupa oss i och studera mera. Fenomenologi är en filosofisk teori om medvetande fenomenens natur och ursprung, till exempel tankar, sinnesintryck, begrepp och omdömen som vi använder för att uppfatta, förstå och tolka vår omvärld (Egedius 2000). I vårt medvetande som är gränsöverskridande kan det innebära att det vi är medvetna om, inte behöver vara en del av verkligheten utan mer hur vi uppfattar den. Med gränsöverskridande menas att det vi upplever genom tanken och det vi känner inom oss skapar en inre verklighet. Den yttre verkligheten är faktorer som påverkar och finns i vår vardagsverklighet. Med vardagsverklighet menas den värld vi lever i, upplever och umgås med andra i. Dessa faktorer kan vara mediareporter om till exempel våld mot äldre, hur vi bor samt vår fysiska hälsa. Den inre verkligheten består i att man uppfattar och upplever något och detta genom våra sinnen till exempel att vi ser en kvist men uppfattar hela trädet (Bengtsson 1988). Som den yttre verkligheten finns likhetstecken med den yttre tryggheten och den inre verkligheten med den inre tryggheten.

Berta Karlssons upplever sannolikt sorg och ensamhet i sin vardag. Yttre faktorer det vill säga den yttre verkligheten påverkar henne genom gångsvårigheterna som hon uppfattar det. Med detta menar vi att hon i sin vardagsverklighet, utifrån betraktat inte nödvändigtvis behöver uppfattas som ensam samt att hennes oförmåga att ta sig till aktiviteter inte uppmärksammas av omvärlden. Hon har några få vänner samt en katt, men det som är viktigt är att den känsla hon upplever är verklig för henne och därför blir en del av hennes vardagsverklighet.

Stig Anderssons hörselnedsättning gör att han har svårigheter exempelvis att under ett telefonsamtal uppfatta vad man säger till honom. Detta får negativa konsekvenser som gör att han känner en otrygghet på grund av den situation som då uppstår. Utifrån betraktat har han många människor runt omkring sig, men det är den upplevda känslan som påverkar honom och därmed är viktigt. Om vi går till exemplet med kvisten och trädet så kan vi tolka att hans hörselnedsättning är kvisten men han uppfattar detta som så mycket mer. Otryggheten blir som om det vore trädet vilket i hans vardagsverklighet är så betydande. Stig Anderssons anhöriga kanske upplever att hela situationen är mer obetydlig eller inte uppfattar hans tankar och känslor om just detta.

4:4 I Gemenskap med andra

Enligt Mead (1976) påverkas vi inte enbart av det som sker i nuet utan även av det som skett tidigare. Han menar att individens reaktioner på tidigare händelser kan påverka händelser senare i livet. Vissa reaktioner till exempel på Stig Anderssons tankar när han faller kan bygga på reaktioner på andra händelser tidigare i livet. Med detta menar vi att händelserna inte nödvändigtvis behöver hänga ihop. Däremot reaktionerna, det vill säga uppfattningen av händelsen kan göra det.

Vårt sociala jag finns i förhållande till andra alltså vi finns genom att andra ser oss. Vi måste erkännas av andra för att de känslor vi hyser skall få det värde som vi vill att känslan skall ha. Vi måste därmed förstå att trygghet utifrån den upplevda känslan också sätts i en relation till andra människor. Genom uppmärksamheten av den hysta känslan så får den ett värde, den börjar finnas.

Vi vill inom detta avsnitt lägga större vikt vid det sociala området och har valt att se det ur ett socialpsykologiskt perspektiv, för att få en förståelse för samverkan mellan olika parter i vår studie. Om vi använder en av våra tänkta personer och i detta fall Berta Karlsson, så kan vi tänka oss att hennes behov av umgänge verkar inverka på henne såtillvida att hon känner trygghet med en gemenskap. Under hennes tidigare liv har hon haft ett stort umgänge. Berta Karlsson har uppnått en hög ålder, vilket medför att förutsättningarna för gemenskap minskar på grund av att flera av hennes vänner har avlidit och skapat en stor saknad.

Trygghet innebär också en känsla av sammanhang. Med detta menas att det finns en drivande kraft som ger en känsla av tillit som stimuleras både utifrån och inifrån under livet i strukturerad form. För att dessa resurser skall kunna frigöras krävs att man upplever att det ger något. För att tryggheten skall bli begriplig krävs det att känslan är förutsägbar, det vill säga att den finns i form av grundtrygghet. En person som har en grundtrygghet klarar yttre påfrestningar bättre än någon som saknar detta. Grundtrygghet finns inom oss och är resultatet av en trygg uppväxt. Jämför Antonovskys (1991) begrepp KASAM – känslan av sammanhang.

När till exempel Stig Andersson faller vilket kan uppfattas som en traumatisk händelse blir den hanterbar för honom om han känner sig trygg i vetskapen om att när han använder sin trygghetstelefon får han hjälp. Händelsen kan vara meningsfull för honom dels genom att det blir en utmaning såtillvida att han försöker själv förflytta sig, men misslyckas han har han försökt vilket är viktigt för honom. För både Berta Karlsson och Stig Andersson är det angeläget att det de upplever uppmärksammas av omgivningen. I Berta Karlssons fall innebär det kanske observans från de få vänner som hon har eller omsorgspersonal. Det som är gemensamt för dem båda är att för att skapa en känsla av sammanhang krävs både yttre och inre stimuli för att på så sätt generera trygghet.

Erich Fromm (1993) talar om den dialektiska karaktären i frihetens utveckling. Han menar att det moderna samhällets struktur inverkar på människor i dubbel riktning. En går i riktning mot mer oberoende, hänvisade till sig själva och kritiska och dels att bli mer isolerad, ensam och ängslig. En annan riktning går mot en ny slags frihet som hjälper oss att förverkliga vårt eget väsen och skänker oss tro på oss själva och livet. Denna nya slags frihet skapar också trygghet genom att tron och förverkligandet av oss själva alstrar en inre balans och ger kontroll över den egna situationen.

4:5 Trygghet – samhället och världen

Den viktigaste tanken med trygghetsbegreppet i socialtjänstlagen är framkommen ur världshälsoorganisationens definition av hälsa: Ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt, och socialt välbefinnande och inte bara frånvara av sjukdom eller svaghet. WHO:s mål för hälsa är en av de fundamentala mänskliga rättigheterna för varje individ oavsett ras, religion, politisk åsikt, ekonomi och klass, samt att alla människors hälsa är fundamentalt i kunskapen om fred och trygghet och grundas på alla individers och staters fulla samarbete (<http://www.who.int/about/definition/en/print.html>). Inom WHO:s mål för hälsa finns trygghet nämnt och definieras som en säkerhet för den enskilde individen oavsett vem man är och detta i sig skall ge ett socialt välbefinnande. Det är i grunden för människan den viktigaste elementet som vi tolkar det i WHO:s mål för hälsa.

Europaunionen har stadgar om grundläggande rättigheter där trygghet ingår. Om vi ser på vad trygghet är enligt den europeiska unionen, framgår det i artikel 34 att unionen erkänner och respekterar rätten till social trygghet och sociala förmåner som skall garantera skydda i sådana fall som moderskap, sjukdom, olycksfall i arbetet, omsorgsbehov eller ålderdom samt vid arbetslöshet (http://www.europarl.eu.int/charter/default_sv.htm). Alla som är bosatta och förflyttar sig lagligt inom unionen har rätt till social trygghet och sociala förmåner. I syfte att bekämpa social utslagning och fattigdom skall unionen erkänna och respektera rätten till socialbidrag och till bostadsbidrag i enlighet med gemenskapsrätten samt nationell lagstiftning och praxis. Detta innebär att det finns grundläggande rättigheter oavsett vilket land inom EU individen bor i, men den nationella lagstiftningen kan påverka hur dessa bidrag är utformade. I europaunionens artikel talar även om trygghet som ett skydd mot hotande inslag och företeelser som finns i människors omgivning. Behoven skall bli tillgodosedda genom social trygghet vilket i detta fall innebär att det finns likhetstecken mellan trygg och säker. Även denna form av trygghet skall uppnås oavsett var man befinner sig.

Inom de nationella målen för äldrepolitiken som skall ligga till grund för lokala äldrepolitiska handlingsprogram finns också trygghet nämnt. Dessa mål är satta av riksdagen. Trygghet är definitionsmässigt här att ha tillgång till medel som ersätter det den enskilde saknar som tidigare fanns men på ett oberoende sätt. Detta innebär att det finns en garanti, ett skyddsnet och en säkerhet för den enskilde som i sin tur är en förklaring av begreppet trygghet. Målen för den nationella äldrepolitiken är att äldre skall kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag. Detta innebär att äldre trots eventuell sjukdom eller funktionsnedsättning ändå skall ha möjlighet att medverka i olika aktiviteter. Deras åsikter om sig själva och som grupp skall beaktas dels genom att den äldre bestämmer över sitt vardagsliv, men även genom att äldres intresseorganisationer kan påverka hur samhället utformas. Äldre personer skall kunna åldras i trygghet vilket kan innefatta att de får hjälp genom hemtjänst med det som de inte längre klarar själva. Det kan även innebära tillgång till sjukvård på samma villkor som alla andra i samhället. Trygghet för äldre kan även vara av ekonomisk art såsom pension.

De skall även ha möjlighet till ett bibehållet oberoende vilket kan innebära rätten att välja bort insatser från samhället eller ta emot insatser i form av hemtjänst för att på så sätt ha kvar ett oberoende mot till exempel anhöriga. Äldre skall också bemötas med respekt vilket framgår i socialtjänstlagen så tillvida att de äldre bestämmer var och hur de vill bo och med vilket stöd (<http://uno.svekom.se/brsbibl/skciirk> arkiv/1998104.pdf).

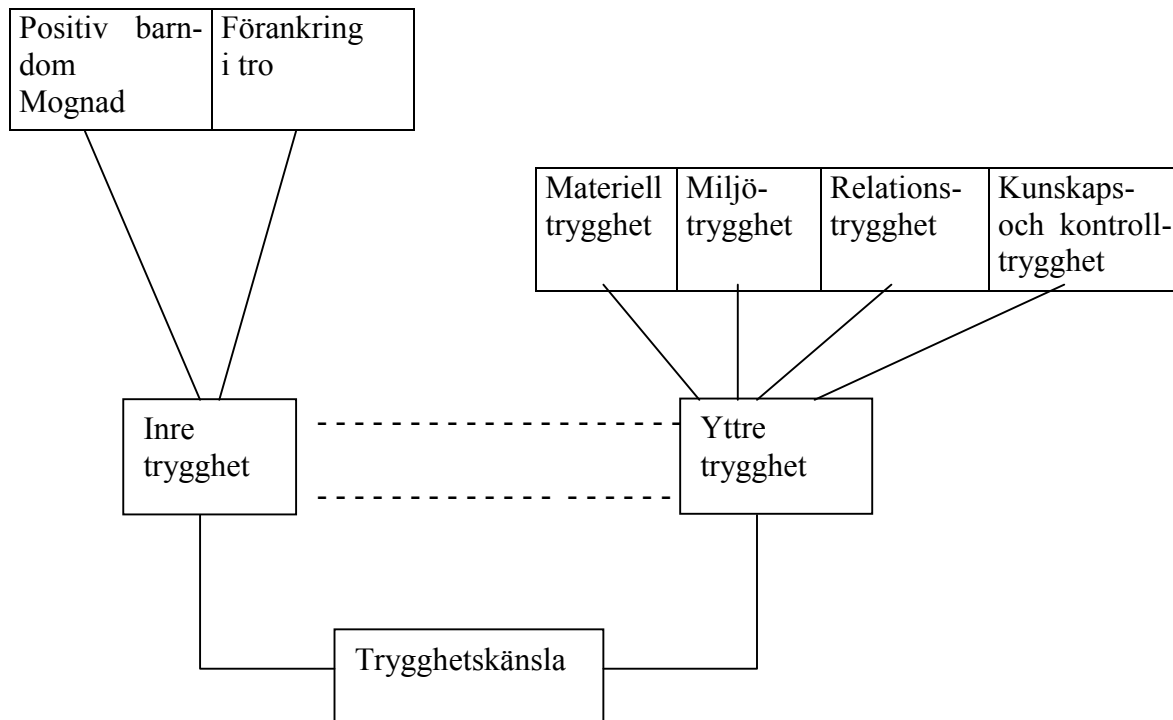
Förutsättningarna för upplevelse av trygghet som ligger till grund för socialtjänstlagen är rätten till en trygg vård och omsorg med kontinuitet, rätten att få bestämma över sin livssituation och att samverka mellan olika verksamheter skall ske med den enskildes delaktighet så att denne kan känna en trygghet i att det som sägs inte blir allmängods (SOU 1997:170). Ytterligare trygghetsaspekter är också närheten till personal dygnet runt vilket kan vara avgörande för den enskildes känsla av trygghet. Det är i detta sammanhang ett särskilt boende kan upplevas som en trygghet.

Om vi återvänder till Stig Andersson och Berta Karlssons situationer och deras sociala välbefinnande bör det som skapar deras otrygghet elimineras eller åtminstone minska. I Stig Anderssons fall kan kanske inte hans hörselnedsättning påverkas mer än genom teknik men det kan finnas andra sätt att öka tryggheten.

4:6 Summering

- Trygghet är en upplevd inre känsla som kan påverkas av yttre faktorer som till exempel Berta Karlssons ensamhet och Stig Anderssons nedsatta hörsel. Utifrån betraktat behöver det de upplever inte vara en del av verkligheten, men de uppfattar det som verklighet vilket gör att det blir tydligt för dem och därmed också existerande i deras vardagsvärld.
- Tidiga händelser i livet kan påverka känslan av trygghet senare i tillvaron. Med detta menar vi att det inte behöver vara här och nu utan upplevda omständigheter kan skapa otrygghet som inverkar på nuet. Exempel på detta är ensamhet och kontaktsvårigheter under barndomen som kan få konsekvenser genom otrygghet under ålderdomen.
- Trygghet kan sägas vara ett skydd mot hotande händelser och blir därför en garanti för den enskilde i dennes livssituation mot faror. Berta Karlsson ser sin ensamhet som en hotande företeelse och skyddet för henne är ett gemensamt boende med andra i hennes ålder. I Stig Anderssons situation blir det svårare att definiera vad som skulle kunna vara ett skydd. En fungerande hörapparat skulle kunna vara en garanti om trygghet för honom.
- Begreppet trygghet definieras även inom europaunionen som en säkerhet mot hotande inslag för den enskilde. Detta talar för att det finns en gemensam definition som inte enbart är en svensk företeelse utan finns inom Europa. En tanke om detta är att ordet ”trygg” härstammar från det germanska ordet trewwia som är ett gemensamt ursprung för många länder i Europa.

Nedanstående figur sammanfattar på ett bra sätt trygghetsbegreppet.

Figur 1: Trygghetsdimensioner och deras samband (Andersson 1984).

Den inre tryggheten menar vi har koppling till tidigare barndomsupplevelser, men kan även byggas upp hos vuxna genom erfarenhet, positiva upplevelser, medveten bearbetning av otryggheten samt genom att ta sig igenom en kris. Ett annat sätt att nå inre trygghet är att hämta den genom yttre trygghetsskapande företeelser som till exempel religion. Att bli medlem i en organisation kan också skapa en inre trygghet. Den inre upplevda tryggheten är subjektiv vilket innebär att den är individens egen genom dennes tankar, känslor och uppfattningar. Detta innebär att det är endast individen med sin självupplevda känsla som kan avgöra om den inre tryggheten finns hos denne.

Den yttre tryggheten har med faktorer utanför individen att göra. Det går att dela upp den i fyra dimensioner, vilka är materiell trygghet, miljötrygghet, relationstrygghet samt kunskaps- och kontrolltrygghet. Materiell trygghet innefattar bostad, pengar, saker, pensioner, bra och lättillgänglig sjukvård. En viss reservation är dock på sin plats då materiell trygghet kan vara en kompensation för inre trygghet. Miljötrygghet är trygghetsskapande faktorer som vacker natur, en bra utsikt, miljön i bostaden samt djur och natur. Det kan också vara årstidernas skiftningar. Relationstrygghet kopplas till nätverk av människor runt individen och innebär nära kontakt med familj, släktingar, vänner och omsorgspersonal. Det som utmärker relationstryggheten är dess ömsesidighet, förtrolighet, ärlighet och accepterande i relation till varandra.

Kunskaps- och kontrolltrygghet handlar om att veta hur det är och vad som gäller. Det handlar också om att veta vad som ställs för krav. Detta sammantaget skapar en trygghetskänsla. Vid avsaknad av någon dimension av tryggheten kan denna kompenseras med någon annan. Detta visas bland annat genom att materiell trygghet kan kompensera inre trygghet. Troligtvis kan någon trygghet inom de fyra dimensionerna vara viktigare än de andra för att skapa trygghetskänsla vilket innebär att den kan kompensera avsaknad av en annan dimension.

5. Länsrättsdomarna

De flesta ansökningar som blev föremål för vår studie gällde särskilt boende. I förarbetena till socialtjänstlagen, regeringsproposition 1996/97:124 sägs att *”när behovet av tillsyn eller kraven på trygghet och säkerhet inte längre kan tillgodoses i det egna hemmet bör det finnas möjligheter att flytta till en särskild boendeform”* (s. 89). Anledningen till att länsrätten hänvisar till propositionen som är ett förarbete till socialtjänstlagen är att den är en ramlag. Detta innebär att lagen inte är detaljstyrd vilket betyder att den inte innehåller direkta riktlinjer hur den skall tolkas. Det står därmed kommunerna fritt att efter socialtjänstlagen och egna normer och riktlinjer utforma biståndet. Länsrätten ser på de allmänna principerna som finns i förarbetena till socialtjänstlagen (Elmér m fl 2000). Med de allmänna principerna menar vi det som har varit tanken med lagen. De domarna vi studerat är alla skriftligt föredragna i länsrätten vilket kan tyda på svårigheter att själv närvara i länsrätten samt att rätten anser sig ha tillräckligt underlag för sin bedömning (Agebrink 2003-03-07). Länsrätten vi besökte består av åtta rotlar där målen fördelas slumpmässigt. I varje mål finns tre nämndemän som är politiskt tillsatta för att få ett lekmannaperspektiv på målen samt en juristutbildad rådman eller lagman. En av lagmännen är chef för länsrätten.

Vi strukturerar avsnittet på följande sätt:

- Gemensamma drag hos brukarna
- Särskiljande drag
- Faktorer som påverkar länsrättens bedömning
- Länsrättens tolkning av intentionerna i socialtjänstlagen

Vi använder citat ur länsrättsdomarna för att styrka vårt resonemang. Vår begreppsutredning om trygghet används för att ytterligare belysa vad vi kommer fram till i dokumentgranskningen.

5:1 Gemensamma drag hos brukarna

Ensamhet och isolering är det vanligaste som anges som skäl för överklagan till länsrätten när det gäller biståndsbeslut i de domar vi studerat. Det framgår att viljan eller önskan att leva i gemenskap är ytterligare ett skäl. Följande citat exemplifierar detta:

”Blivit mer isolerad och det påverkar hans humör och hans livslust.”

”NN har ett litet kontaktnät och att det därför är problem med ensamhet och återkommande ångestbesvär.”

De flesta framhåller att ett särskilt boende motverkar ensamhet och att detta i sin tur leder till ökad trygghet. Det verkar som om brukarna inte har en relationstrygghet, vilket kan sägas vara en del av yttre trygghet och därmed har de inte en inre trygghet (jfr Andersson 1984). Vi uppfattar att det kan vara så att brukarna ser ett särskilt boende som en yttre trygghet som kan ge dem en inre trygghet vilket i sin tur skapar en trygghetskänsla.

Ser vi till vad Antonovsky (1991) menar med känslan av sammanhang verkar det genomgående finnas en avsaknad av yttre stimulans vilket innebär att brukarna inte har det de tror sig behöva. Varje människas upplevelse av sin situation är unik och kan därmed inte sägas vara rätt eller fel (Mead 1976). Detta uttrycks som om att:

”Hon har ett stort behov att ha folk omkring sig hela tiden och inte förrän hon har det kommer hon att finna ro i tillvaron.”

”Hemma är hon ständigt orolig, nervös, plockig och har hjärklappning. Det är ingen livskvalité alls. Då hon vistas en vecka på XX - hemmet blev hon en helt annan människa. Hon blev lugn, trygg, trevlig och glad.”

”Hon saknar den trygghet som det innebär att ha ’hjälp’ inom husets väggar.”

Socialtjänstlagen nämner i 5 kap. 4 § att äldre har rätt till en ”meningsfull tillvaro i gemenskap med andra”. Detta innebär inte nödvändigtvis att bo tillsammans utan mer att möjlighet finns att göra aktiviteter gemensamt med andra. Trygghet blir i dessa fall en form av gemenskap med andra. Vårt sociala jag är beroende av andras uppmärksamhet. Detta innebär att känslan av trygghet sätts i relation till andra människor (jfr Mead 1976).

Samtliga personer som överklagat i de studerade domarna är företrädade av anhöriga. Detta kan kanske bero på att den enskilde vill och behöver ha stöd i kontakten med länsrätten. En annan orsak kan vara sjukdom som gör att den enskilde inte själv kan företräda sig. Ytterligare en orsak kan vara att den enskilde inte ser sina behov på samma sätt som den anhörige men har svårigheter att våga hävda sin rätt gentemot familjen. Att ta hjälp av en anhörig kan kopplas till en relationstrygghet som utmärks av ömsesidighet, förtrolighet och acceptans i en relation till varandra. Ett exempel på oro hos den anhörige:

”Då hennes närminne sviktar, finns risk för att glömma spisplattor och brinnande stearinljus, innebärande en stor otrygghet för henne.”

I detta fall hävdar anhöriga en risk, inte något som faktiskt inträffat. Detta i sin tur kan uttrycka en rädsla för vad som kan inträffa.

5:2 Särskiljande drag

Läkarintyg används i en del fall för att styrka behovet av trygghet. Ett särskiljande drag är att i några mål hävdas sjukdom företrädelsevis av psykisk art som orsak till otrygghet. Nedanstående utdrag ur några domar ger exempel på detta:

”Problem med ensamhet och återkommande ångestbesvär.”

”Svår ångestsjukdom med attacker av panikångest och nedstämdhet.”

Fysiska handikapp orsakade av sjukdom åberopas i fem fall var av fyra styrks av läkarintyg. Ångestbesvär är den vanligaste orsaken när sjukdom av psykisk art hävdas som ett skäl till ansökt bistånd. Hälsan är en av de viktigaste förutsättningarna för trygghet. WHO:s hälsodefini- tion ligger till grund för trygghetsbegreppet i socialtjänstlagen (Grönwall m fl 1991). Nedanstående citat ger exempel på vad läkare uppger i sina yttrande:

”Distriktsläkaren NN har uppgett att det ur medicinsk synpunkt låter rimligt att AA utrustas med trygghetslarm samt att det, som han uppfattat det, är mycket tveksamt om AA klarar att använda mobiltelefonen med en förlamad arm.”

”Överläkare NN uppger i yttrande bland annat att hon har personlig kän- nedom om AA alltsedan år X då hon drabbades av en större hjärninfarkt. Även före sin hjärninfarkt hade AA problem med höst och vårdepressioner. Denna nedstämdhet har accentuerats ytterligare på grund av hjärnskada efter hjärn- infarkten. Med tanke på hjärnskadan och depressiviteten är det väsentligt för henne med psykosocial stimulans.”

I de åtta mål vi undersökt har fem inkommit med läkarintyg för att ytterligare ge tyngd åt sin sak. De kommunala socialnämnderna har endast i ett mål åberopat expertis som stöd i utred- ningen.

5:3 Faktorer som påverkar länsrättens bedömning

Vår undersökning visar att i de fall där läkarintyg påvisar vad läkaren anser skulle förbättras vad det gäller sjukdom genom tillstyrkt biståndsansökan har länsrätten följt läkarens inrådan. I de mål där läkarintyget endast intygar sjukdomens art och inte påtalar vad som skulle förbät- ras med sökt bistånd avslår länsrätten överklagan. I följande uttalande finns exempel på detta, när länsrätten bifallit sökande:

”Enligt läkarintyg lider AA bland annat av Morbus Parkinson, kärlekskramp och depression. Hon medicinerar för depression men är fortfarande nedstämd och har besvär med ångest särskilt på morgonen. Det är troligt att hon skulle må bättre psykiskt om hon hade ett boende där hon kunde träffa mer folk och där hon inte upplevde sig så isolerad.”

Nedanstående mål ger exempel på läkarintyg som endast intygar sjukdomens art där länsrät- ten avslagit överklagan:

”Enligt läkarintyg, skrivet av dr NN innan AA togs in på X - lasarett, lider hon av svår yrsel, balansbesvär och har återkommande värk i nacke, axlar, rygg och armar. Hon har vidare dåligt blodtryck och kostbehandlad diabetes. Hon är /... .../ och har arttrossjukdom i båda knäna samt använder rollator dagli- gen. Enligt dr NN har AA betydande gångsvårigheter.”

Ytterligare faktorer som påverkar förefaller vara ålder vilket följande exempel visar:

Äldre person

”Hon är 90 år fyllda och det känns tryggt med allt som är bekant. Hon har alltid haft och har fortfarande ett stort behov av social gemenskap. Hon känner sig som en fånge och går fram och tillbaka i lägenheten med sin rollator.”

I detta mål bifaller länsrätten den sökande med motiveringen:

”Enligt länsrättens mening är förhållandena i AA:s fall sådana att hon inte kan tillförsäkras en skälig levnadsnivå på något annat sätt än genom särskilt boende på servicehus. Länsrätten beaktar härvid särskilt den oro som AA upplever i sitt nuvarande boende.”

Yngre person

”I sin nuvarande lägenhet känner hon sig mycket ensam. Hon har varken anhöriga eller bekanta som besöker henne. Om hon får en service lägenhet kan hon gå till terapin de dagar som hon mår bra och det är mycket lättare att ta sig till matsal, fotvård och andra aktiviteter i huset. Hon kan också lättare nå och umgås med folk.”

I detta mål avslår länsrätten den sökande med motiveringen :

”AA:s allt överskuggande problem synes i stället vara att hon känner sig mycket ensam. Det bistånd i form av särskilt boende för service och omvårdnad för äldre som avses i 6 f § SoL är inte avsett för att tillgodose den problematik AA har.”

Vid en jämförelse av dessa två mål ser vi utifrån det vi får fram i domen att skälen för överklagan är likartade. Båda lyfter fram ensamheten och behovet av social kontakt för att uppleva trygghet. Det som skiljer de båda åt är åldern då den ena är äldre och den andra är betydligt yngre. Socialtjänstlagen säger ingenting om att hög ålder i sig är ett skäl för att beviljas ett bistånd. Enligt förarbetena till socialtjänstlagen beskrivs endast äldres rätt att få sina behov tillgodosedda när de själva inte längre kan sörja för dem (Grönwall m.fl. 1991).

5:4 Länsrättens tolkning av intentionerna i socialtjänstlagen

Länsrätten konstaterar att huvudinriktningen när det gäller omsorger om äldre och personer med olika slags funktionshinder är att förstärka möjligheterna till ett eget boende. Detta bör vara utgångspunkten enligt länsrätten även i de fall den enskilde har omfattande behov av tillsyn, omvårdnad och vård. Detta finns med i förarbetena till socialtjänstlagen (Prop. 1996/97:124). Enligt Fromm (1993) inverkar det moderna samhället på individen dels genom mer oberoende vilket kan skapa isolering men även mot en frihet som bygger på självförverkligande.

Även ett rimligt behov av socialt umgänge och social gemenskap i syfte att bryta den enskildes ensamhet anser länsrätten vara en skälig levnadsnivå. Den inre tryggheten kan påverkas av yttre faktorer såsom närheten till andra människor. En social samvaro kan motverka ensamhet som när den inte är självvald blir en belastning för individen. Trygghet i hemmet kan tillgodoses genom trygghetstelefon vilket hjälper den enskilde att få hjälp vid akuta situationer såsom till exempel fall. Att vara fri från hotande situationer (NE 2000) är en förutsättning för upplevd trygghet och innebär även att ha kontroll över den egna belägenheten mot oönskade händelser i tillvaron.

6. Trygghetsbegreppet i länsrättsdomar

6:1 Länsrättens syn på trygghet

Det mest framträdande i de mål vi undersökt verkar vara att flera olika faktorer har betydelse för länsrättens bedömning av vad trygghet är. De flesta mål vi har studerat handlar om särskilt boende. Vår undersökning tyder på att länsrättens bedömning inte är entydig när det gäller trygghet. Det vi kan se är att ångest och/eller ensamhet är faktorer som i sig inte är skäl för ett särskilt boende. De faktorer vi har sett som verkar påverka länsrättens bedömning är hög ålder samt läkarintyg med klara direktiv om hur eventuell sjukdom påverkas av bifallen biståndsansökan. Trygghet för den enskilde genereras genom trygghetsskapande åtgärder såsom trygghetstelefon, vilket är ett larm som den enskilde bär på sig vilket är kopplat till telefonen och går till en larmcentral. Vi finner att länsrätten menar att trygghet är möjligheten att få kontakt via en trygghetstelefon när behov finns. Trygghet innebär då att vara fri från hotande händelse såsom akut sjukdom eller omständighet eftersom larmets syfte är detta.

Vidare kan vi uppfatta att länsrätten anser att social samvaro skapar trygghet och är en åtgärd där länsrätten menar att ansvaret ligger på den enskilde. Den enskilde kan få hjälp att ta sig till en aktivitet dels genom ledsagning eller färdtjänst, men ansvaret att motverka ensamhet tillkommer individen. Därför kan vi inte se att länsrätten bedömer upplevd ensamhet som en kommunal angelägenhet i sig utan mer en fråga om att erbjuda aktiviteter och tillhandahålla möjligheter för social samvaro. Vi tolkar viljan att leva i gemenskap som en önskan att ha närhet till service, andra människor, personlig omsorg och tillsyn. Det framgår i undersökningsmaterialet att brukarna ser att allt detta finns inom ramen av vad som är ett särskilt boende. I andra fall upplever vi att det finns en tro att ett särskilt boende skall bota sjukdom av psykisk art för att på så sätt öka tryggheten. Boendet ger då kontroll över den egna situationen mot det oönskade ingreppet i tillvaron som sjukdomen ger (Häll 2000). Ser vi till WHO: s definition av hälsa som ligger till grund för trygghetsbegreppet i socialtjänstlagen ger boendet en upplevelse av socialt välbefinnande. Ett särskilt boende blir härmed lika med trygghet för dessa personer.

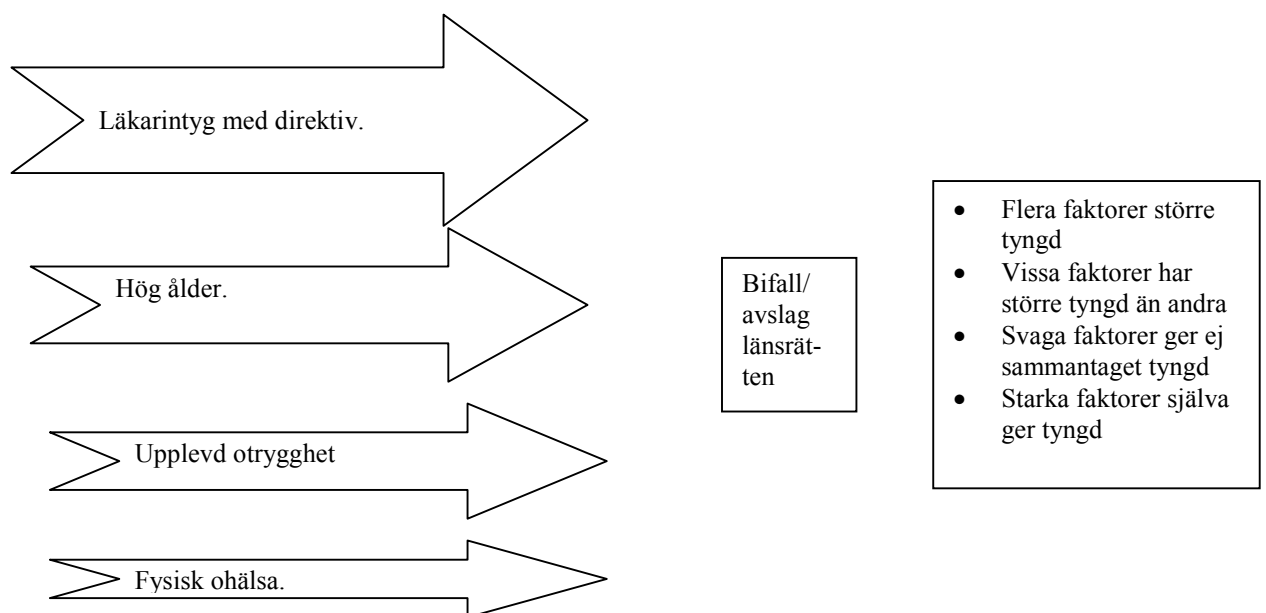
Psykisk åkomma såsom ångest vilket kan ge en känsla av otrygghet för individen bedöms av länsrätten på samma sätt som ovan. I de mål vi studerat där ångest och oro anges vara orsak till upplevd otrygghet är inte detta skäl nog i sig för ansökt bistånd. Däremot ångest och oro sammantaget med hög ålder eller tidigare beskrivna läkarintyg motiverar länsrätten att bifalla överklagan. Upplevd otrygghet i hög ålder eller verifierat av läkarintyg uppfattar vi att länsrätten lägger större vikt vid än motsatsen. I de fall där dessa faktorer inte ingår bedömer länsrätten att olika trygghetsskapande åtgärder såsom trygghetstelefon och social samvaro genererar trygghet. Det som undersökningen visar är att läkarens uttalande i ärendet gavs en stor betydelse för utgången. Har en läkare uttalat sig om att den här hjälpen ger brukaren assistans som underlättar för vederbörande gavs ett bifall i länsrätten. I de ärenden där läkaren hade uttalat sig i mer allmänna ordalag om sjukdomsbilden eller behovet, gav länsrätten ett avslag. Detta kan tyda på att tilltron på läkarprofessionen är relativt hög när det gäller äldre och deras överklaganden samt deras kunskap avseende sökandes behov av trygghet. Det skulle kunna tolkas som om att det är hälso- och sjukvårdslagens definition, vilket läkare lyder under, av trygghet som blir avgörande istället för socialtjänstlagens.

Ålder verkar ha spelat roll i länsrättens bedömning som vi uppfattar det. Att uppleva otrygghet med ensamhet har inget med ålder att göra då det är en subjektiv känsla och är unik för varje individ. Relationstrygghet kopplas till nätverk av människor runt individen det kan vara familj, släktingar, vänner och omsorgspersonal. Det som utmärker relationstrygghet är att det är ömsesidigt, förtroligt, ärligt, accepterande i relation till varandra (jfr Andersson 1984). Med detta vill vi påvisa att relationstrygghet och känslan av ensamhet inte har med ålder att göra utan att det är en individuell känsla. Det finns därför inget med automatik likhetstecken mellan hög ålder och behov även om sannolikheten att med stigande ålder ökar hjälpbehoven.

Socialtjänstlagen är en ramlag där det inte finns givna riktlinjer utan ger kommunen möjlighet att göra sin egen tolkning. Detta kan då göra att innehållet i lagen tolkas utifrån varje enskild kommun eller enskild individ även när det gäller olika begrepp som i det här fallet trygghet. Av det som framgår i materialet så följer länsrätten intentionerna i socialtjänstlagen. Äldre skall kunna bo kvar i sitt hem under trygga förhållanden samt ha möjlighet att flytta till ett särskilt boende om behov finns. I socialtjänstlagen framgår det att nämnden skall medverka till att bryta isolering och möjliggöra deltagande i gemenskap. Vi uppfattar att länsrätten tolkar lagen genom att kommunerna erbjuder aktiviteter men det ligger på den enskilde själv att ta sig dit, dock kan färdtjänst och ledsagning tillhandahållas för att underlätta.

6:2 Summering

I de länsrättsdomar vi studerat kan vi se ett mönster i hur rätten bedömer trygghet. Det vi kan se är att genomgående skäl för överklagan är ensamhet, oro, ångest samt önskan om social gemenskap. Skälen som anges ger inte i sig bifall i länsrätten utan andra faktorer måste till så som läkarintyg med klara direktiv om hur sjukdom påverkas av ett bifall samt hög ålder. Fem av åtta har åberopat läkarintyg och sju stycken är företrädde av anhöriga. Olika faktorer har inte lika stor tyngd samt att flera faktorer bör finnas för att få ett bifall. Följande figur illustrerar detta:

Figur 2: Olika starka samband för bifall/avslag.

7 Slutdiskussion

Socialtjänstlagen är en ramlag och därför inte detaljstyrd. Detta lämnar utrymme till egna tolkningar på gott och ont. Vår uppfattning är att det är positivt för den enskilde med en ramlag då vi tror att de individuella behoven ställs i fokus i en högre grad än hos en lag som är detaljstyrd. Genom en detaljstyrning blir det svårare för socialtjänstlagen att möta allas individuella behov utan vi tror att fokuseringen i stället hamnar på de erbjudna insatserna. En svårighet med en ramlag blir att biståndshandläggarna kan ha bekymmer så tillvida att de både skall möta den enskildes behov samt följa kommunens direktiv.

Trygghet är en mycket individuell upplevelse som kan påverkas av yttre omständigheter. Alla människor uppfattar inte begreppet på samma sätt och har därmed inte en gemensam definition. Trygghet eller otrygghet har ingenting med ålder att göra utan kan upplevas under hela livet. En grundtrygghet som förvärvas tidigt i livet kan dock påverka den enskildes trygghetskänsla positivt senare under levnaden. Positiva händelser samt bearbetning av otrygghetskänslan i vuxen ålder kan bygga upp en individs inre trygghet. Vi tror att gemenskap med andra människor är viktigt för upplevelsen av trygghet. Ett visst mått av självvald ensamhet behöver inte betyda att individen automatiskt känner sig otrygg utan kan behövas för den inre harmonin och ge tid för reflektion. De flesta som överklagat i de mål vi studerat uppger ensamhet som skäl för otrygghet.

Vi tycker det är anmärkningsvärt att endast en av tio äldre som fått avslag på sin biståndsansökan överklagar. Varför det är så kan vi endast spekulera i men bifallsfrekvensen hos länsrätten när det gäller särskilt boende är 23 % vilket innebär att de flesta får avslag även där. Ett överraskande resultat är att läkarintygets formulering verka ha en stor betydelse för utslaget i länsrätten. Det blir något besynnerligt när kommunens insatser och behovsbedömningar sätts ur spel genom att länsrätten tillmäter läkarprofessionens uttalande en sådan betydelse. Vi kan dock inte dra några långtgående slutsatser på grund av materialets omfattning samt att vi endast studerat en länsrätt. Om det är så går det då att påverka med det den enskilde vill överklaga om genom att bifoga ett läkarintyg som är formulerat på rätt sätt för att få sin ansökan bifallen av länsrätten. Detta är något som skulle ha varit intressant att få fördjupa oss i, men till det krävs en ny studie.

Begreppet trygghet är inte enbart relevant när det gäller äldres bistånd utan gäller alla individer i utsatta livssituationer. Studien har visat oss att trygghet är en subjektiv känsla som kan vara svår att tillgodose med enbart yttre trygghet. Med den kunskap vi fått genom vår studie kommer vi att ha en stabilare grund i kommande yrkesliv än vi annars troligen skulle ha haft. Den lärdom vi fått visar på att det krävs en lyhördhet för att förstå vad begreppet trygghet innebär för andra människor.

8. Referenslista

8:1 Litteraturlista

Andersson, K. (1984). *Patienters upplevelser av trygghet och otrygghet*. Arlöv: Esselte studium AB.

Angelöw, B. & Jonsson, T. (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bengtsson, J. (1988). *Husserls erfarenhetsbegrepp och kunskapsideal*. Göteborg: Göteborgs universitet Institutionen för pedagogik.

Den svenska psalmbok. (1999). Örebro: Libris.

Egedius, H. (2000). *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*. Lund: Studentlitteratur.

Elmér, Å. & Blomberg, S. & Harrysson, L. & Petersson, J. (2000). *Svensk socialpolitik*. Lund: Studentlitteratur.

Fahlberg, G. & Magnusson, N. (1999). *Socialtjänstlagarna Bakgrund och tillämpning*. Stockholm: Liber AB.

Fromm, E. (1993). *Flykten från friheten*. Stockholm: Natur och Kultur.

Grönwall, L. & Holgersson, L. & Nasenius, J. (1991). *Socialtjänstens mål och medel*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Hellqvist, E. (1993). *Svensk etymologisk ordbok*. Malmö: Gleerups förlag.

Holgersson, L. (2000). *Socialpolitik och socialt arbete*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Holme, I. M. & Krohn Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Häll, L. (2000). *Äldres levnadsförhållanden 1980-1998*. Örebro: Statistiska centralbyrån.

Mead, G. H. (1976). *Medvetandet jaget och samhället*. Lund: Argos förlag.

Marklund, K. (red.) (2000). *Nationalencyklopedin*. Bra Böcker.

Norström, C. & Thunved, A. (2000). *Nya sociallagarna*. Stockholm: Norstedts juridik.

Nygren, L. (1992). *Trygghet under omprövning*. Stockholm: Publica.

Petersén, L. (1996). *Socialtjänstlagen och rättssäkerheten*. Publica Social. - nr. 1. s 9-13.

Proposition 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*.

- Repstad, P. (1999). *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU-rapport 1997:170. *Bemötande av äldre*. Stockholm: Fritze.
- Tornstam, L. (1998). *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Rabén Prisma.
- Walter, G. (1996). *Bonniers synonymordbok*. Stockholm: Bonnier Alba AB.
- Westlund, P. (2001). *Biståndsboken : lärobok för äldreomsorgen*. Stockholm: Liber.
- Åström, K. & Verner, C. (2002). *De äldre och besvärsrätten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

8:2 Övriga referenser

[http://www.europaparl.eu.int/charter/default sv.htm](http://www.europaparl.eu.int/charter/default_sv.htm) (2003-04-07)

[http://uno.svekom.se/brsbibl/skceirk arkiv/1998104.pdf](http://uno.svekom.se/brsbibl/skceirk_arkiv/1998104.pdf) (2003-04-07)

<http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (2003-05-07)

Agebrink, Y. (2003-03-07) Samtal med rådman vid länsrätten i Vänersborg.

Bilagor

Bilaga 1

Berta Karlsson

Berta Karlsson är en 90-årig kvinna som bor ensam med sin katt i en tvårumslägenhet centralt belägen i ett samhälle. Hon känner sig ledsen och förtvivlad på grund av att hon upplever en stor ensamhet. Berta Karlsson har inga nära anhöriga och få vänner. Hon har alltid levt ensam men har tidigare haft en stor umgängeskrets som med tiden blivit allt färre på grund av dödsfall. Berta Karlsson fann då hon var yrkesverksam en glädje och engagemang i sitt arbete som också bidrog till att hon hade få stunder av ensamhet och då var den självvald. Hon arbetade som lärare och var mycket engagerad i eleverna och skolans verksamhet. Arbetet tog en stor del av hennes tid vilket gjorde att hennes fritid var starkt begränsad. Hennes enda sällskap och kontakt idag är hennes katt som hon är mycket förtjust i. På kvällarna och nätterna kommer tankarna på hennes situation och hon har därför svårigheter att sova. Hon grubblar mycket över sin ensamhet och önskar att hon kunde bo i gemenskap med andra äldre. Det skulle innebära en stor trygghet att få bo med andra i samma ålder och situation som hennes. Hon tror att ett gemensamt boende skulle minska hennes ensamhet då där finns människor att tala med samt olika aktiviteter som hon skulle vilja delta i. Berta Karlsson har svårigheter att gå på grund av ett lårbensbrott efter ett fall i matvaruaffären för en del år sedan. Hon har ständig värk efter benbrottet och stöder sig på en rollator när hon går. Värken medför att hon tycker det är besvärligt att gå längre sträckor vilket ytterligare leder till hennes isolering såtillvida att hon har svårigheter att ta sig till olika aktiviteter. På grund av värken och gångsvårigheterna är hon också uttröttad när hon kommer dit och upplever därför ingen glädje med aktiviteten. Hennes handikapp är inte så stort att hon kan få färdtjänst och den enda allmänna kommunikation som finns för en så relativt kort sträcka är taxi vilket hon tycker blir för dyrt.

Bilaga 2

Stig Andersson

Stig Andersson är en 85-årig man som bor i en villa på landsbygden. Han har tre vuxna barn varav en son bor strax bredvid. De två döttrarna bor i en grannkommun. Tidigare hade Stig Andersson ett lantbruk som nu sonen tagit över. Stig Andersson är rullstolsburen efter en stroke och har ett svagt hjärta. Hans hörsel är nedsatt och han använder därför hörapparat, men upplever att den inte fungerar tillfredsställande. Det svaga hjärtat medför att han lätt blir trött vid ansträngning och därför inte har samma ork som tidigare. Vid förflyttning i och ur rullstolen ramlar Stig Andersson ofta. Han vill försöka själv men orken fattas samt att stroke medfört balanssvårigheter. Detta sammantaget orsakar fallen. Han har insatser från hemtjänsten i form av hjälp på morgonen med personlig omsorg, tillsyn mitt på dagen samt hjälp på kvällen med personlig omsorg. Stig Andersson har även en trygghetstelefon. Middagsmaten får han hjälp med av sonen och dennes hustru. De gör portionsförpackningar som de lägger i frysen vilka han sedan kan värma i mikrovågsugnen. Stig Andersson tycker det är besvärligt att använda trygghetstelefonen på grund av sin nedsatta hörsel. Han känner därför en otrygghet på grund av att han inte kan förmedla sig med omvärlden. Detta är ett stort problem för honom då han är förtjust i att prata med andra. Helst vill han diskutera jakt då det är hans stora intresse och i yngre dagar jagade han både småvilt, rådjur och älg. Visserligen besöker barnen honom ofta, men han vill inte bli en belastning för dem. Detta är något han tänker mycket på. Han vet om att han har lätt att falla, men kan inte tänka sig att inte försöka själv, då han är van sedan tidigare att klara sig utan hjälp. Samtidigt blir han rädd då han faller på grund av en oro att bli liggande utan hjälp. Han vet att hjälpen kommer när han larmar på trygghetstelefonen trots att han inte hör vad de säger gnager ändå oron inom honom. Något kan ju gå fel med tekniken eftersom hans hörsel medför att han inte vet om larmet gått fram eller inte.

HÖGSKOLAN I TROLLHÄTTAN / UDDEVALLA
INSTITUTIONEN FÖR INDIVID OCH SAMHÄLLE
SOCIALPEDAGOGISKA PROGRAMMET
BOX 1236
462 28 VÄNERSBORG
BESÖKSADRESS: VÄNERPARKEN 5
TEL 0521 26 40 01 FAX 0521 26 40 99
WWW.HTU.SE